

◆ ST. OLAV ◆

Nr. 27—28

Oslo, 15. juli 1943

55. årg.

«St. Olav utkommer en gang ukentlig. Abonnement både for inn- og utland tegnes på alle postkontorer eller direkte, skriftlig i ekspedisjonen, Akersveien 5. Abonnementspris kr. 2.50 pr. kvartal forskuddsvis betalt, for utlandet tillegg av vedk. lands avisporto. Oppsigelser må være eksp. i hende seinest 14 dager før hvert kvartalskifte. Annonser må være innsendt innen søndag aften, manuskript innen fredag aften. «St. Olav»s telefoner: Redaksjon og ekspedisjon: 23743. Redaktøren privat 99347. — «St. Olav»s ekspedisjon og forlag, Akersveien 5 I, er åpen hver dag kl. 10—3. Onsdag lukket. Utbetalinger kun tirsdag kl. 1—2.

INNHold: Streiflys over det 19. århundres katolske litteratur i Norge. — Dialogmesse på norsk. — «Kristendommen i apostlenes dager.» — Arsberetning for Foreningen til Norske Fortids Mindesmerkers Bevaring. — Ord for dagen.

Streiflys over det 19. århundres katolske litteratur i Norge.

Av dr. JOHAN J. DUIN

Foredrag holdt på Hvite Søndag i foreningslokalet, Akersveien 5, Oslo, som ledd i jubileumsfeiringen.

Når vi i kveld vil la lyset streife over det siste århundres katolske litteratur i Norge, så har hvert ord i anmeldelsen slik som den finnes i festprogrammet, sin betydning.

Innenfor grensene.

Streiflys vil det være, og ikke mer: her og der vil vi prøve å lette litt på det støvete sløret, — støvet i både bokstavelig og figurlig forstand, — som historien har utbredt over disse første produkter av katolsk litterært arbeide siden vår dyrebare Kirke gjenopptok sitt virke i det norrøne sagemålets land. Som solen, en sommerdag i juli, baner seg veg gjennom skogens tette løv og uregelmessig streifer over den hemmelighetsfulle skogbunn, uten alltid nettopp å belyse de vakreste partier, så vil vi i kveld ta et eller annet eksemplar fram fra det 19. århundres støvete bibliotek for å se hvem det er som taler dette gamle språket, og hva det vel er han taler om, uten på noen måte å garantere hverken at det beste vil bli tatt fram, eller at disse eksempler absolutt gir et helhetsbilde. Streiflys vil det være, og ingen bør vente mer enn det. —

Da vi innskrenket oss til det siste århundre, m. a. o. tvang oss selv til å stanse opp ved 1900-tallet, så skjedd det ut fra den betraktning at de nyere produkter likevel er litt mer kjente, og at det altfor store tidsrom og det dermed større materiale utvilsomt ikke vilde gagne framstillingens klarhet og tydelighet. — Ved en sjelden anledning

vil vi derimot gjerne få lov til å ta et skritt forbi 1900-tallet, når vi derved kan belyse skjebnen skriftet seinere hadde, opp til den tid vi muligens personlig kjenner til.

I motsetning til slutt til den oppfatning vi er gått ut fra ved oppsetningen av bokutstillingen, hvor også oversettelser fra andre språk er tatt med, selv om de muligens ikke ble besørget av katolske oversettere, så holder vi oss i kveld strengt til det som av katolikker ble publisert i det norske språket: m. a. o. norske publikasjoner som skyldes katolikkers arbeide eller tiltak. —

Perioder og tyngepunkter.

Når man prøver å få et overblikk over alt som utkom i tiden mellom 1843 og 1900, så er det i og for seg ikke underlig at tyngdepunktet ligger kort før århundreskiftet: siden man jo har all rett til å anta at utviklingen gikk i stigende linje. — At tyngdepunktet ligger i århundrets siste desennium, viser seg å være riktig, men grunnen er derimot ikke å søke i at disse år danner siste delen av den stadig bredere kurve, for utviklingen er egentlig ikke det man kan kalle for jevn; i de første femten år kan man neppe tale om noen linje: det er virkelig ikke meget mer enn noen enslige punkter her og der; men prester som Stub, Holfeldt-Houen og Hagemann skaper virkelig noe som går ut over noen enkelte skrifteres grenser, noe som man, skjønt med megen beskjedenhet, likevel tør kalle for litteratur; dette omfatter en periode på nesten 30 år; men med mgr. Fallizes komme (1887), eller bedre sagt med opp-

rettelsen av det egne St. Olafs Trykkeri i 1889 innlyses en hel ny periode: grensene blir utvidet i alle retninger: et oppsving av hvis frukter vi enno plukker, selv om det egne trykkeri allerede i flere år igjen hører til historien. Disse tre perioder er skarpt avgrenset, og sammen danner de en absolutt sterkt stigende linje, selv om det innenfor selve periodene ikke alltid er tilfelle, hvor — som ofte — tyngdepunktet gjerne ligger i begynnelsen, nærmest opp-takten. —

Første periode 1843--1858.

Da pastor Gottfried Ignatius Montz i mars 1843 offisielt ble utnevnt som prest for katolikkene i Christiania og omgivelser,¹ fantes det rett og slett intet, ingen som helst katolsk bok i det norske språk. Da mgr. Studach som sendte ham fra Stockholm til Norge, 10 år i forveien (1833) ble utnevnt til apostolisk vikarius for Sverige og Norge, skrev han om forholdene i Sverige: «Mine forgjengere etterlot meg en flokk av 26 fattige barn som jeg skulde herberge, føde, og undervise, men uten noe hjelpefond, uten skole, uten lærere, t. o. m. uten én skolebok, ja overhodet uten noen som helst bok for den katolske ungdom, uten en katekismus på landets språk; de etterlot seg en fattig menighet uten kirke, og uten én bønne- eller salmebok.»²

Katekismus med tillegg.

Med hensyn til den absolutte mangel på alt som hette katolske bøker, hadde pastor Montz for no 100 år siden kunnet skrive ord for ord det samme, ja med enno mer rett, for i Norge hadde helt siden reformasjonen ingen katolsk bok mer sett lyset, mens i Stockholm likevel en «Romersk catholsk cateches» for ungdommen, på en 44 sider, var utkommet i 1800,³ men som muligens var utsolgt i 1833. Likeså godt som for Sveriges vedkommende, var det vikarius Studach i 1843 straks meget makt-påliggende å skaffe en katolsk katekismus. Høsten 1845 hører vi⁴ at en norsk katekismus er under tryk-ning, og slik som vi kjenner den, bærer den titelen: «Religionsundervisning for den katholske Ungdom, efter Canisii Katechismus, udgiven af G. I. Montz, Præst ved den katholske Menighed i Christiania.» Trykt hos P. C. Malling her i byen, blir katekismen altså utgitt av menighetens første prest, pastor Montz, men fra samme kilden hører vi allerede høsten året i forveien at det skyldtes især den avholdte apostoliske vikar Studachs store språklige kunn-skaper at den norske katekismusoversettelse var blitt så ypperlig som den var. Som nevnt var det en over-settelse etter den berømte katekismus av Petrus Canisius, som har ervervet seg uvurderlige fortje-nester i den katolske motreformasjon i Tyskland og Sveits i det 16. århundre. Den norske oversettelse strekker seg ut over 169 tett-trykte sider, og en kan ikke nekte at det står respekt av en så ypperlig norsk

katekismus så tidlig som 1846; de første pionerer nøydde seg ikke med halvt arbeid her heller. —

På det tidspunktet savnet man enno alt vi forstår ved bønnebok eller andaktsbok. Vi undres derfor på ingen måte at pastor Montz tilføyer i katekismen et lite tillegg med morgen- og aftenbønn, en kort forklaring av det hl. messeoffer og bønner til å følge med i messen, likedan skriftebønner og kom-munionbønner. Den første bønnebok er derfor ikke mer enn et tillegg på omtrent 20 sider. At vi der ved forklaringen av Angelus-bønnen leser: «Naar det ringes med Kirkeklokken om Morgen, om Mid-dag, og om Aftenen», tyder på at allerede i 1845, og sannsynligvis da helt fra 1843 den bekjedne kirke-klokke tre ganger om dagen har ringt over Oslo by til Guds Moders ære og pris. —

Norsk messebok i 1851.

I lengden var det selvsagt umulig å nøye seg med det lille tillegget av bønner som fantes i pastor Montz' katekismus av 1846. Man har nok vært klar over det helt fra begynnelsen, men å føle savnet er én ting, og å råde bot på det en annen. Det skulde ikke så lite arbeid til for å skaffe noe i retning av en bønnebok som virkelig kunde tilfredsstille, og den gang som no: ikke lite penger heller. Hvem vi har å takke for arbeidet, har vi hittil ikke kunnet fra-riste historien, men året 1851 utkommer i Stockholm en oversettelse av den kjente Leonhard Goffi-nés *Messebog*, som inneholder alle søn- og hellig-dagers epistler, evangelier og kirkebønner, med til-knyttede betraktninger, og dessuten forklaringer av de viktigste katolske kirkelige skikker. Ingen an-tydning eller forord som kan røbe utgiveren, men siden verket ble trykt i Stockholm, er det uten tvil apostolisk vikarius Studach som står for den finan-sielle side av saken. Alene det første bindet som om-fatter tiden fra 1. adventssøndag til påskelordag, teller allerede 448 tett-trykte sider. Det 2. bind har vi hittil ikke funnet noe eksemplar av, men muligens ble det trykt noen år seinere, på samme måten som det hadde vært tilfelle med bokens svenske overset-telse hvis første bind kom ut i 1841, og annet i 1843, altså akkurat ti år i forveien.⁵ — Verd å nevne er det også, især no, når Danmark har passert oss i mange henseender og uten tvil også m. h. t. katolsk litte-ratur: at den seinere biskop for Danmark Johannes von Euch, da sokneprest i Fredericia, i et brev⁶ av den 5. sept. 1866 hjertelig takker pastor Stub, sokne-prest her ved St. Olav, for de 12 eksemplarer av

¹ Brev fra mgr. Studach til Montz, 23. mars 1843; konsept i Vikariatets Arkiv, Stockholm.

² Jvf. *S.ta Eugenia Kyrka 1837—1937*, Stockholm 1937, s. 16.

³ *l. c.* s. 135.

⁴ *Der Katholik* 1845, Missionsbeilage Nr. 48, s. 190 f.

⁵ De undersøkelser som vi har innledet siden foredraget ble holdt, og som likeledes var resultatløse, synes tvert om å tyde på at det andre bindet aldri er utkommet.

⁶ Brevet finnes i Vikariatets Arkiv, Oslo.

Goffinés Messebog denne hadde tilsendt ham, hvorav framgår at man altså 15 år etterat Goffinés Messebog utkom på norsk, enda ikke eide noe tilsvarende i Danmark. — Hva tekst og innhold angår, er den ikke helt identisk med den av flere bedre kjente «Goffinés Huspostille», som mer enn 40 år seinere, 1895, utkom på St. Olafs Trykkeri, oversatt og bearbeidet av pastor Holfeldt-Houen; pastor Holfeldt-Houens oversettelse går tilbake til verkets opprinnelige form, mens den første utgave, av 1851, likesom den svenske, bygger på en omarbeidelse, som fikk verket til å bli mer direkte Messebog enn oppbyggelsesbok. —

Disse to publikasjoner, Montz' katekismus etter Canisius, og Goffinés messebok eller religionshåndbok som den svenske utgave kaller det, er de to eneste litterære representanter for den 1. periode, fra 1843 til 1858, uten tvil meget få, men som kunde trosse tiden både ved sitt innhold og ved sin bearbeidelse og utgave.

Annen periode 1858-1887.

Mellom 1855 og 1860 var det begivenheter i den norske misjon, som snart også vilde gjenspeile seg på det litterære område. I Norden ble Nordpolmisjonen startet, med nye menn og nye arbeidskrefter, i sør opptrer ved siden av de utenlandske, no også de første norskfødte prester som gjorde pennen til sitt store våpen.

I.

Nordpolmisjonen.

Nordpolmisjonen, under ledelse av mgr. Djunkowski, var et helt nytt foretagende, som i begynnelsen framfor alt prøvde å opprette forbindelser som kunde sikre misjonens framtid. Alt som skulde tjene denne hensikt, var rettet til utlandet, og faller i så henseende utenfor vår ramme. Men man prøvde også å gjenoppta forbindelsene bakover i tiden, for å klargjøre at den katolske Kirke hvis representanter hadde slått seg ned på Altengaard i Finnmark, ikke var identisk med det skremmebilde som i løpet av de siste tre århundrer var utmalt for Norges befolkning, men identisk med den Kirke og den tro som hersket i landet i dets storhetstid, i middelalderens glansperiode. Med det for øye publisertes i 1858 Eysteina Sgrimson's gamle islandske «Lilja», det kjente middelalderske diktverk til ære for Guds Moder; utgaven skulde samtidig også nå de dannede utenlandske kretser som man håpet å kunne interessere for misjonen innenfor polarkretsen: derfor publiserte man sammen med den gamle islandske tekst også den latinske oversettelse i prosa, som den protestantiske prest Pall Hallson i midten av det 17. århundre hadde besørget.

Småskriftene leder.

Innledningen til nevnte publikasjon er på både fransk og islandsk, og i løpet av den henvises leseren bl. a. til et lite katolsk småskrift som var utkommet

like i forveien, samme året 1858: «Den christelige Kirkes Tilstand i det nittende Aarhundrede. En Apologie for Jesu Christi Kirkes Guddommelighed», et lite skrift på 16 sider, som tar et overblikk over Kirkens stilling i de forskjellige land, ikke minst i noen klassisk-protestantiske, som England, Holland og de Forente Stater, og videre i misjonslandene verden over: et overblikk som viser en utvetydig framgang mot en tilbakegang på protestantismens side. — Av samme størrelse og i liknende utstyr utkommer i årene 1859—60 en liten serie småskrifter under fellestitelen: «Christendommen, protestantismen og freden», hvis emner og måte å behandle emnene på var — i hvert fall for den tid — nokså dristige. Inn-til da hadde den norske almenhet sett på katolikkene og deres prester med en meget velvillig toleranse, men når, for å nevne et eksempel, nummer tre av disse småskriftene bærer som tittel: «Historisk Oversigt over den protestantiske Intolerance fra Luthers Tid til det svenske Tyranni 1858», og nummer seks: «Gud har kun tilladt Protestantismen for at bekræfte Folket om, at alle Mennesker paa Jorden som Brødre av een Familie nødvendigviis maa have een ydre synlig Religionsautoritet paa Jorden», da syntes flere at det gikk over grensene av det en skulde tåle, og en anmeldelse i Norsk Kirketidende⁷ på nesten seks hele spalter vitner utvetydig om stemningen og reaksjonen de fremkalte. — Samme år, 1858, utkom også et annet skrift, no en liten bok på 110 sider med tittelen: «Protestantismens falskhet beviist av Dr. Johannes B. Malon, Biskop av Brygge, oversat av den danske katolikk hr. Literat W. J. Karup, Medlem av Videnskabernes Academi i Rom»; det behandler protestantismens troslære og videre protestantismen som institusjon, men også her er tonen utpreget polemisk, om det enn sies og utredes for mange ting som er unektelig sanne. — Det ser ut til at også en del flyveblad med forskjellig, polemisk innhold ble utgitt i den tid Nordpolmisjonen sto under Djunkowskis ledelse, 1856—62, for noe i den retning omtales allerede i en offisiell innberetning fra amtmann Motzfeldt i Tromsø til Justisdepartementet året 1856⁸ og likeledes 5 år seinere i Christiania-Posten den 31. aug. 1861.

Mens pastor Boller er i Tromsø.

En av de mest fremragende prester som har stått i Nordpolmisjonens tjeneste, var uten tvil pastor Boller, som de første tre år sammen med de andre prester virket i Alta, og i 1859 opprettet menigheten i Tromsø hvor han allerede tre år seinere reiste den nuværende kirke. Fra hans virketid i Tromsø har vi en liten religionshistorie på 48 sider, som er både bibelhistorie og kirkehistorie (1861)⁹. På disse få og små sider kan en selvfølgelig ikke vente noen ut-

⁷ Norsk Kirketidende 1860, s. 519 ff.

⁸ K. Kjelstrup: *Norvegia Catholica*, Oslo 1942, (s. 98).

⁹ Jvf. for pastor Boller og de fleste heretter nevnte skribenter: J. B. Halvorsen, *Norsk Forfatter-Lexicon 1814—1880*, I—IV, Christiania 1885—1908.

førlig og inngående redegjørelse for kirkehistoriske problemer; titelen: «Kort Afrids af Religionshistorien» lover heller ikke det, men som det i undertitelen sies, vil den bare være et tillegg til pastor Montz' katekismus eller «Religionsundervisning for den katholske Ungdom». Den lille boken gir et virkelig ypperlig utvalg av det uhyre omfangsrike historiske materiale: et utvalg som ikke er overlesset hverken med navn, datoer eller fakta, men virkelig gir et alminnelig og klart overblikk over hele den åpenbarte religions historie.

Året i forveien, 1860, hadde pastor Boller trådt hjelpende til ved lutheraneren J. A. Åkerstrøm's oversettelse av Winklers: «Hvorfor er jeg bleven Katholik». Selve Winklers tekst opp-tar en 40 sider, men et lengre tillegg på nesten 30 sider følger med, hvor oversetteren siterer «af de lærdeste Protestanters Værker, hvor disse vidner om den katholske Kirkes Fortrin og Protestantismens Mangler i forskjellige Retninger» (s. 45). Om seg selv gir oversetteren Åkerstrøm i innledningen interessante opplysninger: «For at afvende al Mistydning af mine Ord, idet jeg, staaende i den lutherske Statskirke, overgiver nærværende Oversættelse som et Forsvarsskrift til Offentligheden, tillader jeg mig at bemærke, at jeg vel desværre for Øieblikket er tvungen til udvortes at forblive i den, men i Aanden dog i Sandhed tilhører den ene sande, almindelige «katholske» Kirke, uden hvilken jo selv efter vor norske Kirkes symbolske Bøger (Side 4, III, 40) og Bekjendelse ingen kan blive salig» (s. 4). Hvilke no grunnene var som for øyeblikket t v a n g ham å forbli i Statskirken, fremgår dessverre ikke av det foreliggende materiale. —

Av den fortegnelsen over katolske bøker og skrifter der ikke, som no, fåes i alle boklader, men er «tilkjøbs hos P. Knipler ved Torvet i Tromsø», fremgår at det i disse første årene av Nordpolmisjonen var utkommet enda en «Kort Christelig Catechismus — —» og et «Tillæg til Bønnen-bog for den hellige, almindelige (katholske) Kirke», som vi dessverre hittil bare kjenner fra denne kilde; både det ene og det andre kom ut i Tromsø i 1860, som kunde tyde på at det var frukter av pastor Bollers penn, men som sagt er dette siste bare formodning.

For så vidt vi kan se, avsluttes hermed Nordpolmisjonens litterære arbeid: hvis begynnelse som alltid var vanskelig, og som derfor muligens heller ikke alltid traff den mest egnede tone; men det er også publikasjoner iblant dem som enno i dag er verd å lese. I 1869 ble Nordpolmisjonen opphevet, dens norske områder gikk opp i den nye apostoliske prefektur for Norge, og fra den tid av faller da også det litterære arbeid i det høge Nord sammen med det av hele den norske Prefektur. —

II.

I det sørlige Norge (seinere: hele prefekturen)

Som før nevnt falt også i det sørlige Norge et oppsving å bemerke, like fra begynnelsen av det vi

avgrenset som den annen periode: 1859—1887. — Her må det nevnes navn som Lichtlé, Holfeldt-Houen, Stub og Hagemann som ved siden av andakts- og skolebøker, også et forfattere til en del opplysende litteratur som ikke bærer det utelukkende polemiske preg vi i Nordpolmisjonen var vitne til.

Pastor Christopher Holfeldt-Houen

født 1820 i

Arendal ble utdannet som handelsmann; på sine lengere forretningsreiser utenlands, især i 1846 gjennom Frankrike og Italia, kom han i nærmere forbindelse med katolisismen, bl. a. i Rom med de kjente engelske konvertitter og seinere kardinaler Manning og Newman, med det resultat at han i juni 1847 selv ble opptatt i Kirken, og omtrent samtidig bestemte seg til å studere teologi for å bli prest; presteviet i 1854 kom han, især på sin mors oppfordring, tilbake til Norge, hvor han ble kapellan her i Oslo. I desember 1857 flytter han til Bergen, oppretter der St. Pauls menighet, og det er også der hans forfattervirksomhet snart setter inn. Med økonomisk støtte fra mgr. Studach, den apostoliske vikar for Sverige og Norge, starter han i januar 1859 det første katolske tidsskrift i Norge: «Katholsk Intelligensblad for christelig sindede Læsere», som utkom hver måned i årene 1859 og 60. Innholdet skriver seg nesten utelukkende fra pastor Holfeldt-Houens egen hånd; hvert nummer består av åtte sider, som for størsteparten opptas av en grundig og dyptgående artikkel; artiklene i de enkelte numre er ikke uavhengige av hverandre, men den første årgangs artikler behandler protestantismens trosregel (Skriften alene), som til slutt viser seg ikke å være tilstrekkelig, og årgang 1860 behandler katolisismens trosregel, nemlig Kirkens lære-embete som gir Guds åpenbaring videre fra slekt til slekt. Da blir det først selvfølgelig tale om Kirken, snart om Kirkens overhode, Paven, og da behandles i de etterfølgende numre alle de problemer disse emner fremdeles enno medfører. Emnenes behandling er meget dyptgående, med en streng gjennomført logikk, og stadig underbygd med tekster fra den hl. Skrift: så grundig og dyptgående at tidsskriftet uten tvil var nokså tungt for den alminnelige leser. I november 1860 viser det seg at pastor Holfeldt-Houen året etter i lengre tid må oppholde seg i Göteborg, så den påtenkte 3. årgang bortfaller; men tilføyes det: «Skulde Maanedsskriftet senerehen komme ut paany, vil det maaske ske i en mere populær Form.» Forfatteren og utgiveren var altså personlig også klar over at stoffets behandling lå temmelig høgt; men at den var gedigen og konsekvent til det siste, så det må meget til for å gjøre det bedre: det står selv i dag ikke til å nekte. —

Et forsøk til å skrive mer populært, gjør pastor Holfeldt-Houen, når han i 1867 offentliggjør en populær framstilling og gjendrivelse av vantroens mest utbredte systemer; men titelbladets oppregning av disse systemer er allerede tilstrekkelig til å legge en demper på alle for store forventninger

m. h. t. det populære; som «Vor Tids Grundvildfarelser» oppregnes: 1. Pantheisme, 2. Naturalisme — Rationalisme — Mythicisme, 3. og til slutt Indifferentisme og Latitudinarisme. Denne framstilling og gjendrivelse på 62 sider av datidens store villfarelser var foranlediget av og blitt til som et forsvar for Pave Pius IX's rundskrivelse fra tre år i forveien¹⁰ hvori paven klart og tydelig hadde tatt stilling mot disse systemer, en stillingtagen som hadde vakt en ualminnelig oppsikt og protest i den europeiske «liberale» presse. Skriftet var således det vi kaller «tidsbestemt», men siden panteismen i dag oppstår i nye former, naturalismen, rasjonalismen og myteteorien på ingen måte er forsvunnet, og indifferentismen eller den religiøse likegyldighet om mulig enno er vokset, så har skriftet i dag fremdeles sin verdi både ved sin klare framstilling og gjendrivelse av disse systemer.

Denne første katolske sokneprest i Bergen, pastor Holfeldt-Houen, hadde uten tvil sterkt filosofiske evner og en forkjærlighet for logikken: det framgikk av Intelligensbladet, av skriftet om tidens villfarende systemer, og denne tendens fornekte seg heller ikke med hans stigende alder. Hans «Tidsmessige Traktater til Forsvar mod den moderne Vantro» (I—IV) som utkom i Bergen 1880, tar stilling til de Kristusproblemer som det nye, rasjonalistiske system hadde fremkalt: om Kristi forløsning, og dermed om Kristi guddom, og hvordan kristendommen i dag kan bevises. Bare emnene viser allerede at pastor Holfeldt-Houen så skarpt, og var i stand til å ta fram fra samtidens meninger og strømninger det som virkelig var faretruende. Når traktatene i januar 1881 anmeldes i Bergensposten skriver anmelderen «at der i vort Land endnu er saare lidet af den «Fornufts-mæssighed» (de innvendinger), som her bekjempes», men utviklingen har vist at det var faretruende strømninger hvis ødeleggelser vi i dag ser omkring oss, og da var de «Tidsmessige Traktater» uten tvil virkelig tidsmessige. —

Høsten 1881 forflyttes sokneprest Holfeldt-Houen til den nye menighet i Halden hvor året etter et inngående studium utkommer over «Dr. Martin Luthers Lære om Retfærdiggjørelsen, bygget på Luthers egne ord etter hans originalskrifter». Denne gang dreier det seg ikke bare om en avhandling eller mindre traktat, men om en bok på 287 sider. Det behandlede stoff lar seg ikke, ikke engang tilnærmedesvis, gjengi i noen få setninger, men vi vil nøye oss med å sitere titelen på det første kapitel som unektelig er egnet til å vekke ens interesse: «Ikke paa Skriften, men ved egenmægtig at sætte sig ud over den, har Luther bygget sin Lære om Retfærdiggjørelsen.» —

Fra og med januar 1884 ble pastor Holfeldt-Houen emeritus, m. a. o. trådte ut av misjonens aktive tjeneste. Selv om det samtidig betyr at rekken av pastorens originale skrifter avsluttes, så ble det velfortjente otium likevel en meget fruktbar arbeidsperiode. For nettopp fra den tid skriver seg hans store oversettelser som fremdeles er til stor nytte

for mange, enten enno i den 1ste eller i seinere nye utgaver. I 1887 utkom hans norske bearbeidelse av kardinal Gibbons verk: «Vore Fædres Tro eller den katolske Kirkes Lære og Skikke», som ble en bok på 464 sider, og opplevde hittil to nye utgaver: først i 1903 og seinere i 1927, men den siste gangen dessverre bare verkets første del (Kristi Kirke). — Ved den utrettelige prests død i 1890 lå enno to andre oversettelser ferdig: «Menneskenaturens længsler», filosofisk-religiøse overveielser, hvor pastor Holfeldt-Houen igjen vil klargjøre fornuftens stilling til religionen, og som mgr. Kjelstrup i sin «Norvegia Catholica» kaller for «en av de ypperste (bøker) i vår skandinaviske katolske litteratur»¹¹; den andre oversettelse som likeledes lå ferdig, var den allerede nevnte «Goffinés Huspostille», oversatt etter dens originale form; disse to oversettelser kom ut i de første 90-årene.

Pastor Jean Claude Lichtlé.

Mens pastor Holfeldt-Houens virke nesten utelukkende kan lokaliseres i Bergen, så hører en annen skribent i perioden 1859—1887 helt og holdent Østlandet til, eller nærmere bestemt: menigheten i Oslo. Vi tenker da på pastor Jean Claude Lichtlé, som var sokneprest i Oslo ved St. Olav, i alle de 8 år han virket i den norske misjon, nemlig fra 1856 til 1864. Denne arbeidsperiode i Norge var uten tvil ikke lang, men etter å være fraflyttet Oslo fortsetter likevel hans norske forfatterskap. Pastor Lichtlés embetstid bærer preget av store vanskeligheter, især i forbindelse med en rettssak mot ham for uriktig å ha ført liste over Oslos katolske menighet. Alle datidens Oslo-aviser sto på motpartens side og vitner i den anledning om at den virkelige toleranse den gang likevel var langt å søke. Dommen falt da heller ikke ut i hans favør, og følgen ble en større pengebot. I 1858 publiserer pastor Lichtlé et «Forsvarsskrift til det norske Publikum», hvor han begynner sitt forord således: «Medens nedtrykkende Anklager fra alle Kanter stormede løs paa mig, og jeg blev ligesom overvældet ved et almindelig Fordømmelsesskrig, der gjenlød i samtlige Norges Dale og Fjelde, lovede jeg at give mit Forsvar, naar Lidenskabernes Storme hadde lagt seg, og en velvilligere Modtagelse kunde ventes for mine Ord.» Forsvarsordet var ikke så meget ment som en personlig rettferdiggjørelse, men ble skrevet, sier pastor Lichtlé selv, fordi «man ikke saa meget har angrebet og nedrevet mig som den katolske Præstestand og den katolske Kirke i mig, da man endog har undskyldt min egen Personlighed for at lægge hele ansvaret og hele den formeente Skyld paa selve min Kirkes Aand og Lære og gjøre den endmere forhadet». I disse få ord kjenner vi hele datidens stemning, men også pastor Lichtlés edle personlighet som selv av hans

¹⁰ 8. desember 1864: «Syllabus».

¹¹ Norvegia Catholica, Oslo 1942, s. 345.

motstandere ble søkt skånet; forsvarsskriftet som er holdt i en gjennomført rolig og behersket tone, hadde i følge tingenes beskaffenhet kun direkte betydning i de årene, men for oss har det en sterk historisk verdi, siden det gir et så klart bilde av 50-årenes holdning og stemning overfor vår Kirke og dens virke.

Som nevnt fikk pastor Lichtlé kun 8 år til å virke i den norske misjon; i 1864 ble han forflyttet til den nyopprettede menighet i Göteborg; noe som vi bedre vil forstå når vi husker at på den tid Sverige og Norge fremdeles enno utgjorde én apostolisk prefektur, ledet av mgr. Studach i Stockholm. Til tross for at han ble skilt fra det norske publikum, ble pastor Lichtlés hjerte henge ved det, og allerede to år etter (1866) sender han dem en lengere redegjørelse på 180 sider for «Den Katholske Troeslære og dens Vrængebillede», hvor han behandler Kirkens lære om (1) menneskets skapelse og syndefall, (2) om menneskets oppreisning og forløsning ved Kristus, og til slutt (3) om forløsningens tilegnelse ved rettferdiggjørelsen, alt dette i stadig motsetning til lutherdommens lære. Foranledningen til at pastor Lichtlé denne gang tok til pennen, var en viss dr. Grauls skrift som kom ut i 1855 og satte de lutherske og katolske læresetninger overfor hverandre, for å bevise de førstes redelighet og sannhet, og de sistes gjentatte vanvittighet. Allerede den gang hadde pastor Lichtlé protestert mot skriftets framstilling av den katolske lære, men skriftet hadde siden fått en ufortjent betydning ved at det til pastorens forbauselse var blitt anbefalt for de teologiske studenter av en ansett teolog og professor ved universitetet. Dr. Grauls vill-ledende skrift fikk derved en trist berømmelse: det ble gjengitt i tidsskrifter, så f. eks. i «Søndagsblad for Lutherske Christne» (Bergen 1856) i 8 påfølgende numre, en berømmelse som selv ikke pastor Lichtlés bok kunne få til å blekne. Enno 20 år seinere ser vi den andre norske presten i Bergen, pater Stub, publisere en imøtegåelse av «Dr. Grauls Forvanskninger» (1886).

Enno en gang blir pastor Lichtlés navn hørt på bokmarkedet; det er først mange år seinere, når han allerede i 14 år er prest i Odense i Danmark (1880) og utgir en alminnelig og rikholdig bønnebok, som han kaller: «Den bedende Christen eller Veiledning for den Christnes Andagt i Kirken og i Hjemmet.» Rikholdig sa vi: og en vil snart bli overbevist om det, når han ser på bønnebokens innholdsfortegnelse, som oppfører en 4 til 6 siders andakt til hver dag i uken, og foruten andre ting f. eks. bønner for syke hvor de 20 sider byr på en rik variasjon, 5 alminnelige messeandakter og omtrent 10 andre for forskjellige tider og dager i kirkeåret, plus en 150 sider med forskjellige bønner til aftenandakter; enhver som kjenner den beskjedne bønnebok vi no har, vil sikkert ønske seg litt mer av pastor Lichtlés bønnebok til egen og andres nytte. Skjønt i Odense, skrev pastor Lichtlé sin bønnebok for katolikkene i både Danmark og Norge. Fra hans siste år i Odense (1884) skriver seg hans lille oppsats om

det dengang og fremdeles enno aktuelle emne: «Om Aflad» som han publiserte for å etterkomme et løfte han etter oppfordring hadde gitt; — etter i 32 år som prest å ha tjent Kirken i Norden, vendte pastor Lichtlé i 1886 som 62-åring tilbake til sitt fedreland. —

Pater Johan Daniel Stub

var den annen periodes andre norskfødte prest, som likeledes gjorde sitt for å skaffe de norske katolikker en heimlig katolsk litteratur. Født i Bergen i 1814 kom han i sin tidlige ungdom på den norske konsuls handelskontor i Genua (Italia): det var i den tid han lærte Kirken å kjenne og allerede etter noen få år bad han om å bli opptatt i den. Han trådte inn i barnabittpatrenes ordenssamfunn, likeledes i Italia, og det var ikke før 1858 han igjen besøkte sitt fedreland, 32 år etterat han hadde forlatt det; det var bare et besøk, men tilbake i Italia overrakte han Propagandaens prefekt, kardinal Bernabo, en rapport om sin reise i Norge, hvoretter det ble bestemt at han — no 50 år gammel — skulde gå og virke i sitt fedreland; så ble han sokneprest her ved St. Olavs kirke i 1864, etter pastor Lichtlés avskjed.

Men det var ikke bare kardinal Bernabo han gav rapport om sin reise: også sine landsmenn i Norden sendte han sine reiseinntrykk, i form av en bok på 332 sider: hvor han forteller om sitt opphold, og sin egen utvikling og konversjon i Italia, og hvordan han etter år som katolsk prest så sitt heimland igjen. Han skriver om sine inntrykk, spør til slutt om man virkelig kjenner den katolske Kirkes lære i Norden; mer enn 200 sider fylles da med en redegjørelse for denne Kirkes lære, hvordan den skiller seg fra den lutherske lære: noe som til slutt må lede til et definitivt «Farvel til Luther». Det er det han i 1861 sender sine landsmenn under titelen: «Ledsagelse fra Fordomme til religiøs Sandhed med kjærlighedsfulde Mindeblik til Fædrelandet.» Boken utkom i annen utgave i 1879, og den tredje kom i 1906, da forfatteren allerede 14 år hvilte i graven. «Trass i sin litt naive tone og sitt ufullkomne språk — skriver mgr. Kjelstrup — er det sikkert i vår norske katolske litteratur ingen bok som har virket til større gagn og velsignelse.»¹² Og personlig vet vi at så seint som for noen måneder siden en prest inntrengende bad om et par eksemplarer av de få som er igjen, for sine konvertitter: og boken ble skrevet for mer enn 80 år siden!

Mens pater Stubs religiøse forfattervirksomhet i Italia hadde vært meget omfangsrik, tillot hans embetsarbeide i Norge ham ikke mer å utfolde seg i den grad som tidligere. Ikke at hans penn ligger fullstendig stille, men den står no mer direkte i polemikkens tjeneste, med korte skrifter om de allerede tradisjonelle emner: «En Diskusjon i Bergen om Bøn for de Afdøde og Skjærilden» (1872), et «Foredrag om Nadver-

¹² Norvegia Catholica, s. 344.

læren (1877), en liten afhandling «Om to Slags Jesuiter» (1877), om «Protestantiske Lægfolks og Geistliges Uvidenhed om den katholske Christendom» (1886) og det tidligere omtalte svar på «Dr. Grauls Forvanskninger» (1886). I sin lille avhandling om de to slags Jesuiter, en avhandling som var et svar på en offentlig oppfordring fra «Morgenbladet» og «Bergensposten», skjelner pater Stub mellom jesuitter og jesuitisme; jesuitisme er etter den norske, protestantiske, fritenkerske, gjengse definisjon: «List, Underfundighed, Fordreielse af Sandheden, kort sagt en Lære og Levevis, som antager, at 'Hensigten helliger Midlet'» (s. 6). Og pater Stub klargjør da videre at jesuittene er katolikker, at derimot jesuitismen ikke er katolsk, men ikke sjelden finnes nettopp hos katolisismens fiender. — Et lite skrift på 63 sider fra pater Stubs Oslo-tid, m. a. o. fra de første år han var tilbake i Norge, er enno verd å nevne: «Om Religionsfrihed og Oplysning i Norge fra katolsk Standpunkt», som forfatteren kaller et «Følgeskrift efter Storthingets Diskussion den 17de November 1865 (hvor en mildnende forandring ble nedstemt) og Forberedelse til Fremtiden» (1866). Skriftet gir oss et godt innblikk i 60-årenes toleransegrad overfor katolikkene, ikke bare i journalistenes, men også i de høyere, de dannedes, ja selve Stortingets kretser.

Pastor Clemens Hagemann.

Den fjerde og siste representant for den annen periode (1858—87) er pastor Clemens Hagemann, hvis forfatterskap likevel skiller seg skarpt fra de foregåendes ved at polemikken aldri fristet ham til å skrive. Pastor Hagemann arbeidet først i Oslo, fra 1869—78, og i den tiden ligger skolegjærningen ham meget på hjerte. I 1873 ble han utnevnt til direktør for skolen, organiserte som sådan skoleundervisningen her i Oslo, og bygde i årene 1874—76 den første fløy av St. Josefs Institutt da den gamle tregården var blitt altfor liten til både skolen og søstrene. — Fra samme perioden skriver seg hans skolebøker: en «Kirkehistorie» (1875) på 142 sider, en «Læsebog i Modersmaalet for Elementar- og Real-klasser» på 627 sider, og «Sprogøvelser» (1876), som uten tvil skulde brukes på de katolske skoler, men også var avfattet med henblikk på andre kretser. —

I 1878 ble pastor Hagemann sendt til det høge nord for å arbeide i den nylig opprettede menighet i Hammerfest. Der får hans forfatterskap et helt annet preg. Pastor Lichtlés omtalte bønnebok var enda ikke kommet dengang, og savnet etter noe liknende kjentes meget sterkt, vel ikke minst på et sted som Hammerfest hvor en menighet skulde dannes, hvor Goffinés messebøker fra eldre generasjoner ikke fantes, og hvor den nye sokneprest likevel gjerne vilde gi sine troende og interesserte protestanter noe i hendene. Allerede i 1879 kommer da pastor Hagemanns: «Veiledning til andæg-

tig Deltagelse i Søn- og Helligdags-Gudstjeneste med Psalmer, [og] Bønner», en bønnebok på 420 sider. Den er samtidig bønne- og salmebok, to deler som ikke er skilt fra hverandre, men salmene plasseres der de forekommer ved gudstjenestene, om det no gjelder den hl. Messe eller ettermiddagsandakten. For å nevne noe så inneholder den tre fullstendige messeandakter foruten åtte sangmesser, bønner for hver dag i uken, og mere enn 80 sider med forklaringer om andre katolske andaktsøvelser og skikker. Samme år kommer en liten betraktningbok fra Hammerfestprestens hånd: «Betragtninger over christelige Sandheder specielt for hver Dag i Maaneden med et større Tillæg af Betragtninger og Bønner for Syge som for Sunde.» Som betraktningbok er pastor Hagemanns lille bok på 154 sider det første på det område.

De årene som no følger, er pastor Hagemann opp-tatt med å bygge både kirke og hospital i Hammerfest; mange reiser må til for å skaffe midlene til veie, og tiden til å skrive blir derfor svært liten. I 1885 blir den nye kirke innviet, og straks begynner soknepresten igjen å skrive: ikke noen større bøker eller avhandlinger, men små traktater om aktuelle religiøse emner hvorved han søker å komme i kontakt med videre kretser. Vi nevner bare noen av emnene: «Aabent Brev til christelige Forældre om Børneopdragelsen» (1885), «Christendom og Frihed» ('85), «... den sande Socialisme og Liberalisme» ('86), «... om Ungdommens Lektüre» ('86), om religiøse bilder (helgenbilder o. l.). At noen av disse småskrifter i hvert fall gjorde lykke, er sikkert for av skriftet «Christendom og Frihed» som i 1885 var utkommet i 5000 eksemplarer, kommer et nytt opplag ennu i samme året.

Lenge, muligens altfor lenge har vi stått stille ved representantene for den norsk-katolske litteraturs første og annen periode: det var Montz' katekismus, Goffinés Messebog, da Nordpolmisjonens menn, og prester som Holfeldt-Houen, Lichtlé, Stub og Hagemann. Kanskje stod ikke alltid produktene av deres forfatterskap innholdsmessig i virkelig forhold til den omtale vi viet dem, men som optakt og begynnelse til det som andre skulde utbygge, og som vi håper, stadig mer vil utbygges, er det for det første verd å kjennes av vår nuværende slekt, og for det annet kan den periode peke på prestasjoner og frukter vår egen tid dessverre savner.

(Forts.)

Dialogmesse på norsk.

For å fremme folkets aktive deltagelse under messen, har det katolske sokneprestembete Hauge-sund utgitt en dialogmesse på norsk. Norm og forbilde for denne dialogmesse var høgmissen. Den kan også brukes til kombinert sang- og dialogmesse. Pris 15 øre stk.

„Kristendommen i apostlenes dager.“

Av dominikanerpater A. Lutz.

Denne bok utkom på Aschehougs forlag 1936. Det heter i forordet: «Det er ikke først og fremst vitenskapelig interesse som skal drive oss til å forske etter livet i de første menigheter, men trangen til å forstå den kristne religion bedre og til å leve mer etter dens ånd.» I vår tid hvor mange leser Bibelen og den blir tolket på like mange måter, blir vi hos de første kristne oppmerksom på en enhetsånd, et felles dypere livssamfunn, som knytter de troende sammen til ett. Etter deres møte med Frelseren ser de med «nye øyne». Og etterhånden som de mottar læren av de menn Herren hadde utvalgt til å føre evangeliet videre, vokser de troendes iver etter å leve det liv de ser virkeliggjort hos Jesus selv og hos hans utvalgte. De første kristne innvier oss i hemmeligheten ved den indre fred og glede som hverken tid eller sted kan berøve dem. Ved å lære dette folk å kjenne, vekkes trangen til å leve i overensstemmelse med det beste i oss. Boken er en lysspreder i vår mørke tid. Gjennom disse første kristne vil vi også finne en løsning på lidelsens problem. I «Kristendommen i apostlenes dager» møter vi det indre liv som vi alle ubevisst higer etter. «Følg meg etter», det er livet — kjærlighetens liv!

M. E.

Årsberetning for

Foreningen til Norske Fortids Mindesmerkers Bevaring

er no utkommet og som alltid er det oss en glede å henvende oppmerksomheten på denne utsøkte publikasjon. Også i denne årsberetning varierer en rekke instruktive artikler slik at man ikke et øyeblikk trettes, og alle er de av stor almen interesse og ikke bare for fagfolk og vitenskapsdyrkere. Tyngdepunktet i år ligger i en artikkel av ingeniør Olaf Platou om »Våre kirkeklokker som musikalske monumenter». Vi skal seinere komme tilbake til den og de tanker som gjør seg gjeldende i forbindelse med den. Som det heter i artikkelen: «Klokkens vesen er for legmannen en gåte, for vitenskapen et problem, og for den musikalske et mysterium.» Litt av gåtens, problemets og mysteriets løsning vil man imidlertid finne ved å gjennomstudere ingeniør Platous artikkel. Ellers bringer årsberetningen den sedvanlige oversikt over foreningens arbeid i de forskjellige avdelinger landet rundt og man må beundre den vilje og arbeidsglede som ligger bak alle tiltakene og som fører fram til løsning av de fleste av oppgavene — trass i de vansker som i krigstid unektelig er forbundet med den slags kulturelt arbeid.

Årsberetningen er som alltid utstyrt med en rekke gode bilder av foreningens virke. Den er fullt på høyde med sine utmerkede forgjengere og anbefales alle som har interesse for vårt lands fortid.

Men aller mest anbefales det å støtte opp om foreningens arbeid ved å tegne seg som medlemmer hos frk. Signe Sandberg, Akersgt. 42, for Oslos vedkommende eller hos foreningens representanter ved de forskjellige avdelinger utenfor hovedstaden.

E. D.-V.

Ord for dagen.

18. juli:

Vi kunde ha megen fred hvis vi ikke hadde så travelt med andres ord og gjerninger — overhodet med ting som ikke kommer oss ved.

19. juli:

Det finnes ingen bedre preken enn det gode eksempel.

20. juli:

Den dag bønneren dør i et menneskes hjerte begår det åndelig selvmord.

21. juli:

Det er Guds mening at vi skal være til velsignelse for alle han fører oss sammen med.

22. juli:

Livet lærer oss at den beste måte vi kan hjelpe oss selv på er ved å hjelpe andre.

23. juli:

Selv ved innløpet til havnen kan man lide skibbrudd.

24. juli:

Lykken avhenger ikke av de ting hjertet har, men av det hjerte som har tingene.

25. juli:

Tviler du på om noe er din plikt, så spør deg selv: er det fordi jeg i virkeligheten ønsker å gjøre noe annet.

26. juli:

Vi har alle tid til å være vennlige!

27. juli:

Den som støtter seg til skapningen vil falle med den.

28. juli:

Hva du her legger i de fattiges hender vil du på dommens dag finne i Guds.

29. juli:

Før man har sett hvorledes en sak tar seg ut neste dag, skal man ikke oppgi den.

30. juli:

Det er stor forskjell på å ha sannheten i hodet og å ha den i hjertet.

Redaktør: E. Dithmer-Vanberg.

Thronsen & Co. Boktrykkari, Bernh. Getz gt. 3 - Oslo.